

TÜRK VE FRANSIY ASKERİ ARŞİV BELGELERİNDE 7 AĞUSTOS 1915 KEREVİZDERE MUHAREBESİ

Öz: Çanakkale Cephesi'nde çetin muharebelerin gerçekleştiği ve tarafların büyük kayıplar verdiği harp sahalarından biri Kerevizdere'dir. Genel olarak bakıldığında Kerevizdere'deki muharebeler, Gelibolu'daki diğer harp sahalarına kıyasla daha az araştırılmıştır. Fransız ve Türk kuvvetlerinin karşı karşıya geldiği bu bölgede, özellikle 7 Ağustos 1915'te gerçekleşen son Fransız taarruzunun yerli ve yabancı literatürde yer bulduğu araştırma sayısı kısıtlıdır.

Çanakkale Cephesi askerî tarih yazımında savaşla ilgili genel durumu ve seyri gösterebilmek için üst birlik ceridelerinin araştırılması önemlidir. Ancak ast birlik harp ceridelerinin üst birliklere göre daha fazla ayrıntı barındırabileceği göz önüne alındığında farklı harp sahalarında yaşananları anlayabilmek, olaylar hakkında daha fazla ayrıntıya ulaşabilmek ve nesnel sonuçlara varabilmek için ast birlik kayıtlarının incelenmesi de son derece önemlidir.

Bu makalenin amacı, ast birlik kayıtlarını odağına alan bir mikro tarih çalışmasıyla 7 Ağustos 1915 günü Kerevizdere'de gerçekleşen muharebeyi Türk ve Fransız askerî arşiv belgelerine dayanarak ortaya koymaktır. Çalışma, MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Arşivi ile Fransız askerî arşivlerinden elde edilen harp cerideleri, raporlar, günlükler ve haritalar gibi birincil kaynaklara dayanarak siperin her iki tarafında aynı zamanda yaşananları mercek altına almayı ve bu muharebeyle ilgili yeni ayrıntı ve bilgilerle farklı bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

Sonuçlar, tarih yazıcılığında yeterince ilgi görmeyen 7 Ağustos 1915 Kerevizdere Muharebe'sinin diğer bir tespit hareketi olan ve çok daha fazla incelenen 25-26 Nisan 1915 Kumkale Muharebesi kadar kayıp verilmiş bir muharebe olduğunu göstermektedir.

Dahası Kerevizdere'de Fransız kolordusunun, yanındaki İngiliz kolordusu gibi, kendilerine verilen görev tanımının ötesinde bir hareket planlaması yaptığını da bulgulamaktadır. Ancak Türk tarafının etkili savunması bu taarruzun genişlemesine imkân vermemiştir.

Araştırmanın ele aldığı harp ceridelerinde, Türk harp ceridelerinin Fransız muadillerine kıyasla daha fazla ayrıntı içerdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Muharebeleri, Kerevizdere, 42'nci Alay, 55'inci Alay, Fransız Doğu Seferi Kolordusu.

Ahmet DİRİKER
(Bağımsız Araştırmacı-Yazar,
Elektronik Yüksek Mühendisi)

<https://orcid.org/0000-0003-2398-261X>

adiriker@gmail.com

Geliş Tarihi: 20.07.2023

Kabul Tarihi: 22.02.2024

Özgün Makale

DOI: 10.46953/askeritarih.1330458

KEREVİZDERE BATTLE OF 7 AUGUST 1915 IN THE DOCUMENTS OF TURKISH AND FRENCH MILITARY ARCHIVES

Abstract

Kerevizdere is one of the battlefields where fierce battles took place on the Çanakkale Front and where Turkish and French forces suffered great losses. In general, the battles at Kerevizdere have been less researched compared to other battlefields in Gallipoli. The domestic and foreign literature on this area where French and Turkish forces confronted each other is scarce, especially when it comes to the last French offensive that took place on August 7, 1915.

In the military historiography of the Çanakkale Front, researching the war diaries of higher units is important to make sense of the general situation and course of the war. However, considering that war records of subordinate units may contain more details than those of higher units, it is also important to examine the war diaries of subordinate units, which will help us understand the experiences in different battlefields, find out more details about the events as they unfolded, and reach more factual conclusions.

Focusing on the war records of subordinate units, this article tries to present a microhistory of Kerevizdere Battle on August 7, 1915, based on Turkish and French military archival documents. The study aims to explore both sides of the trenches at the same time and to present a different perspective on this battle with new details and information derived from primary sources such as war diaries, reports, daily records, and maps obtained from the Turkish military archive (Archives and Military History Department of MND) and French military archive (Service Historique de la Défense).

The results of this study reveal that Kerevizdere Battle of 7 August 1915, which has not aroused much interest in historiography, is a battle where as much loss was suffered as that in Kumkale Battle of 25/ 26 April 1915, another holding action studied more frequently.

It is further discovered that the French Army Corps as well as the accompanying British Army Corps in Kerevizdere made an operation plan beyond the limits defining the mission assigned to them. However, the efficient defence of Turkish troops contained the spread of this attack.

Concerning the war diaries analyzed in the study, Turkish war diaries are observed to include more details when compared to their French equivalents.

Keywords: Çanakkale Battles, Kerevizdere, 42nd Regiment, 55th Regiment, French Oriental Expeditionary Force (Corps Expéditionnaire d'Orient).

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli cephelerinden biri kuşkusuz Çanakkale idi. Bu araştırmanın konusu olan ve Çanakkale Cephesi'nde çetin muharebelere tanıklık eden harp sahalarından olan Kerevizdere, yabancı literatürde “Fransız Sektörü” olarak anılır. Türk savunma hattının en sol kanadı olan bu bölgede Türk kuvvetlerinin karşısındaki siperlerde Fransız Doğu Seferi Kolordusu yer almıştır. Kerevizdere bölgesindeki son Fransız taarruzu 7 Ağustos 1915 tarihinde gerçekleşmiştir. Fransız kaynaklarında 6'ncı Kerevizdere Muharebesi¹ olarak geçen bu taarruz, Türk kaynaklarında 6-13 Ağustos Seddülbahir Bölgesi Muharebeleri kapsamında ele alınmaktadır.

Kerevizdere; tıpkı Anafartalar, Kirte, Zığındere kadar zorlu ve her iki tarafın da büyük kayıplar verdiği bir muharebe alanı olmasına rağmen, Çanakkale Cephesi üzerine yazılmış yerli ve yabancı literatürde diğer muharebelere oranla daha az yer bulabilmiştir.² Özellikle 7 Ağustos 1915'teki Fransız taarruzu birkaç eser dışında³ ya hiç ele alınmamış ya da birkaç satırlık anlatımla sınırlı kalmıştır. Yabancı literatürde Kerevizdere'nin görece az yer bulmasının nedenlerinden biri, Fransız tarih araştırmacılığının asıl ilgisinin uzaklarında kalan ve kaybedilen bir cephe olan Çanakkale'den daha çok yanı başındaki batı cephesine odaklanması olabilir. Ayrıca Fransa'yı doğrudan etkileyen İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Çanakkale Cephesi üzerine yapılan Fransız araştırmaları daha da azalmıştır.⁴ Yerli tarih yazıcılığının ilgisi ise daha çok Gelibolu'nun kuzeyine yoğunlaşmıştır.

Diğer bir konu ise, askerî tarih yazıcılığında harp ceridelerinin önemidir. Osmanlı Devletinde 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren tutulmaya başlanan⁵ ve daha sonra ilerleyen tarihlerde çıkarılan nizamnamelerle belirli şekle sokulan harp cerideleri özellikle Çanakkale

¹ Ministère de la Guerre; *Les Armées Françaises Dans La Grande Guerre*, Tome VIII, 1er Volume, Imprimerie Nationale, Paris, 1923, s. 104.

² Ahmet Atilla Can Akarcalı ve Baturhan Kaya; “Türk ve Fransız Belgeleri Işığında Kerevizdere Muharebeleri”, 105. Yılında Çanakkale Muharebelerine Bir Bakış, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, s. 169-189. (Erişim tarihi: 21.01.2023) <https://catab.ktb.gov.tr/Eklenti/81451,105-yilinda-canakkale-muharebelerine-bakis-09032021pdf.pdf?0>

³ İbrahim Tekşüt, Necati Ökse; *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi*, (04 HAZİRAN 1915-09 OCAK 1916), 5. Cilt 3. Kitap. Ankara, 2012, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları ve Ahmet Diriker; *42'nci Alay Gelibolu 1915*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2016.

⁴ Aşkın Koyuncu ve Özkan Keskin ve Cahide Sönmez; *Çanakkale Savaşları Bibliyografyası*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s. XI.

⁵ Mehmet Mercan; “Tarih Kaynağı Olarak Harp Cerideleri”, İstanbul, 2009, Tarih Dergisi, Sayı: 46, s. 286.

Cephesi hakkında çok değerli kaynak niteliğindedir.⁶ Askerî tarih yazıcılığında genellikle yapıldığı üzere muharebelere makro açıdan bakabilmek adına üst düzey askerî birlik ceridelerini incelemek şüphesiz önemlidir. Ancak siperlerde yaşanan olaylara ve gerçekleşen muharebelere ait bazı ayrıntılar doğal olarak üst birlik ceridelerinde kaybolabilir. Oysa ayrıntılar olayların akışı hakkında çok önemli bilgiler sağlayabilir. Bu konuda Güvenbaş'ın⁷ da vurguladığı üzere, Meier'in⁸ “*Eğer mikro alanlar araştırılmaz ise makro olayları açıklamak olanaksız olur.*” ifadesi son derece anlamlıdır. Dolayısıyla ast birliklere ait kayıtları araştırmak birçok ayrıntıyı ortaya çıkarabilir ve olaylardaki neden-sonuç ilişkisini daha sağlıklı bir biçimde ortaya koyabilir.

Bu makalenin konusu olan 7 Ağustos 1915 tarihinde, Kerevizdere'de gerçekleşen muharebede yer alan birliklerden biri 42'nci Alaydır. Bu Alayı mikro tarih yaklaşımıyla konu eden bir kitap⁹ mevcuttur. Bu kitap söz konusu muharebeyi 42'nci Alay ve karşısındaki 1'inci Fransız Tümeni kapsamında ele almıştır. Bu makale ise, yeni arşiv belgeleriyle birlikte 55'inci Alay ve karşısındaki Fransız kuvvetlerini de dahil edecek şekilde muharebenin tümü için bir mikro tarih çalışmasını oluşturmayı amaçlamaktadır.

1. 1915 Ağustos'a Doğru Müttefiklerin Yeni Harekât Planı

Temmuz ortalarına gelindiğinde Müttefik kuvvetleri tüm çabalarına karşın Gelibolu'daki hâkim tepeleri ele geçirememiş ve Çanakkale Boğazı'nı kontrol altına alamamışlardı. Seddülbahir bölgesinden kesin bir netice alınamayacağı sonucuna varan Müttefik Kuvvetler Komutanı General Ian Hamilton arzuladıkları hedefe ulaşılabilmesi için en yakınlarından bile gizlediği yeni bir harekât planı hazırlamıştı. Buna göre, büyük kuvvetlerle Suvla'dan çıkarma yapılacak ve Anafartalar doğrultusunda taarruza geçilecekti. Bu taarruz, Arıburnu bölgesinden Conkbayırı doğrultusunda diğer bir taarruzla desteklenecekti. Ayrıca, güneyden Seddülbahir bölgesinden ikincil taarruza geçilecek ve Saroz bölgesinde küçük bir müfrezeyle aldatici bir çıkarma yapılacaktı.¹⁰

⁶ Murat Karataş; “Askerî Tarih Kaynağı Olarak Harp Cerideleri”, Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sayı 29, s. 146. (Erişim tarihi: 04.02.2023), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1279367>

⁷ Mesut Güvenbaş; “İkinci Şeria Muharebesi'nde 8'inci Kolordu Baştabiliğinin Vermiş Olduğu Sağlık Hizmetlerinin Düşündürdükleri”, Ankara, 2020. Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi; Sayı 32: 1-30, s. 3.

⁸ Christian Meier; “Makro ve Mikro Tarih İlişkisi Üzerine Notlar”, Memleket Siyaset Yönetim Dergisi, C 7, Sayı 18, 2012, s. 123. (Erişim Tarihi: 01.03.2023), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2965257>.

⁹ Diriker; age.

¹⁰ Tekşüt ve Ökse; s. 271.

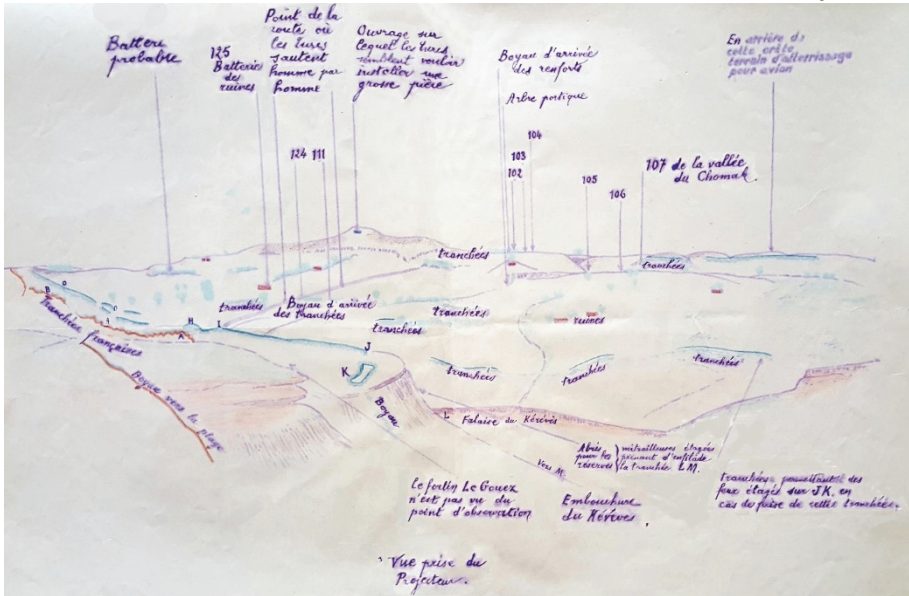
2. Harekat Öncesi Seddülbahir Bölgesinde Tarafların Konumu ve Faaliyetleri

Ağustos başında Seddülbahir bölgesinde 5'inci Ordu Komutanlığı'na bağlı olan Türk Güney Grubu'nda, solda 5'inci Kolordu (13'üncü ve 14'üncü Tümenler), sağda 14'üncü Kolordu (1'inci ve 10'uncu Tümenler) yer almaktaydılar. Türk savunma hattının karşısında bulunan Müttefik kuvvetlerin sağ kanadında Fransız Doğu Seferi Kolordusu, sol kanadında ise İngiliz 8'inci Kolordu konuşlanmıştı.¹¹

a. Kerevizdere Vadisi'nde Durum

Kerevizdere Vadisi'ndeki Türk siperlerini, 14'üncü Tümen 23 Temmuz 1915 tarihinde 4'üncü Tümen'den teslim almıştı. Tümenin sorumluluk cephesi, Kerevizdere'nin denizle buluştuğu noktadan başlayarak Asım Efendi Sırtı hizasına kadar olan kısımdı. Tümenin sağ tarafındaki mevziler 13'üncü Tümen tarafından savunulmaktaydı. 14'üncü Tümenin karşısındaki siper hattında ise Fransız Doğu Seferi Kolordusu bulunmaktaydı. Fransız Kolordusu, boğaz kıyısından başlayarak Kanlıdere'ye kadar olan 2.500 metre uzunluğundaki cephe bölümünde konuşlanmıştı. Fransız cephesinin sağ tarafı 1'inci Fransız Tümeni, sol tarafı ise 2'nci Fransız Tümeni tarafından tutulmuştu.¹²

Şekil-1

¹¹ age.; s. 285-286.

¹² age.; s. 285-286.

Kerevizdere Vadisi'nin topografik yapısını ve siperleri gösteren Fransız çizimi (Fransız Askerî Arşivi).¹³

Ağustos ayı öncesi yapılan muharebelerde Fransız kuvvetleri az da olsa ilerleme kaydetmiş ancak yine de Kerevizdere'yi aşamamışlardı. Türk savunması Kerevizdere'nin batı yakasındaki son siper hattında tutunmayı başarmıştı.¹⁴ Ancak söz konusu hattın hemen arkasının bayır aşağı dik yamaç olması ve karşısındaki Fransız siperlerinin hâkim konumda bulunmasından dolayı Türk siperleri oldukça dezavantajlı konuma sahipti ve bu durum 14'üncü Tümen Komutanı Yarbay Kâzım Bey'in (Korg. Karabekir) raporunda¹⁵ açıkça ifade edilmişti.

Bu rapora göre, Kerevizdere Vadisi oldukça zorlu ve engebeli bir yapıya sahipti. Zemin kimi yerde siper kazılamayacak kadar kayalık ve çok sert, kimi yerde ise özellikle yağmurda harekete izin vermeyecek kadar çürüktü. Olası bir taarruz karşısında geri çekilmenin kaçınılmaz olduğu durumda asker gerideki orta hatta ulaşabilmek için önce vadinin batı yamacından dere yatağına inmek ve daha sonra doğu taraftaki yamacı tırmanmak zorundaydı. Bu koşullar altında yapılacak geri çekilme, aynı raporda belirtildiği üzere, büyük zayıyla sonuçlanabilirdi.

b. Fransızların Harekât Planı

Müttefik Kuvvetler Komutanı General Ian Hamilton'un planına göre Seddülbahir Cephesi'nden yapılacak taarruzun amacı Türk birliklerini meşgul etmek suretiyle yerlerine tespit ederek (bağlayarak) asıl harekâtın yapılacağı kuzey bölgesine kuvvet kaydırmalarını önlemektir.¹⁶ Ian Hamilton, Seddülbahir'den yapılacak destek harekâtını üç aşamalı planlanmıştı. İlk aşamada, 6-7 Ağustos günleri Kirte Deresi kesimindeki Türk mevzileri hedef alınmıştı, başarı sağlanması durumunda takip eden günlerde harekât genişletilerek genel plan tamamlanacaktı.¹⁷ Ancak İngilizlerin 8'inci Kolordu Karargâhı, Genel Karargâhın verdiği kısıtlı hedefi olan taarruz emrini göz ardı ederek ilk günden Kirte ve Alçıtepe'nin ele geçirilmesini emretmişti.¹⁸

Benzer yaklaşım Fransız Kolordusunda da görülmekteydi. Ian Hamilton, 3 Ağustos 1915 tarihli emriyle planladığı geniş kapsamlı harekâta

¹³ Fransız Askerî Arşivi (SHD), Paris-Vincennes: Kara Kuvvetleri Arşiv Fonu (Service Historique de la Défense (SHD) Paris-Vincennes, Fonds: Archives de l'Armée de Terre.); GR-20N52.

¹⁴ *age.*; 245.

¹⁵ BDH; Kls. 4869, Dos. H12, Fih, 1-15.

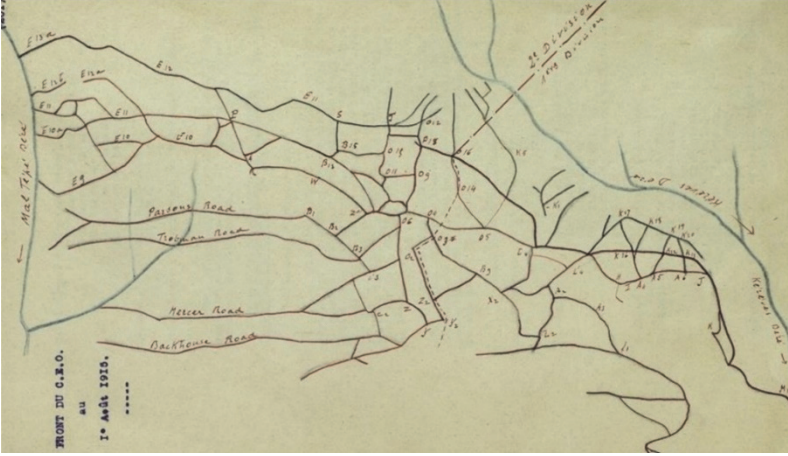
¹⁶ Tekşüt ve Ökse; s. 288.

¹⁷ Ministère de la Guerre; *Les Armées Françaises Dans La Grande Guerre*, Tome VIII, 1er Volume, Annexes 1er Volume, Imprimerie Nationale, Paris, 1924, s. 461.

¹⁸ Aspinall Ogländer; *Gelibolu Askerî Harekatı*, (çeviren: M. Hulusi), 2. Cilt., İstanbul, Askerî Matbaa, 1940, s. 161.

Fransız kolordusundan beklediği katkı ve desteğin sınırlarını açık bir biçimde belirtmişti:¹⁹

Şekil-2

Kerevizdere Vadisi'nin batı yakasındaki siperler (Fransız Askerî Arşivi)²⁰

“... Bu operasyonun ilk aşamasıyla ilgili olarak [İngiliz] 8'inci Kolordu karargâhıyla doğrudan irtibat hâlindesiniz ve birlikte Kolordunun taarruzu ve bu taarruzun desteklemesi konusunda ortaklaşa düzenlemeler yapmış bulunmaktasınız. Fransız Doğu Seferi Kolordusunun şu an bulunduğu hattın daha ileriye gitmesi öngörülmüş değildir. Ancak bu durumda da, şimdiye kadar olduğu gibi, cepheniz boyunca canlı ve etkili bir iş birliği içerisinde olacağınızdan ve avantaj sağlamanıza olanak sunacak koşullardan yararlanarak karşınıza çıkacak hiçbir fırsatı kaçırmayacağınızdan eminim. 8'inci Kolordunun taarruzunu desteklemek üzere, 75 mm'lik topları ve 6 obüsü olan bir birlik vermeyi kabul ettiğiniz için size müteşekkirim...”

Ancak Fransız Doğu Seferi Kolordu Karargâhı, General Hamilton'dan alınan bu talimatı tıpkı yanlarındaki İngiliz kuvvetleri gibi daha da ilerleterek sağlayacakları destek ve yapacakları harekât ile ilgili olarak 1'inci ve 2'nci Fransız tümenlerine 5 Ağustos 1915 tarihinde 905M sayılı bir emir²¹ gönderdi. General Ballioud imzalı bu emirde, 8'inci İngiliz Kolordusuyla ortaklaşa yapacakları taarruzda, Fransız Kuvvetlerinin saldırgan bir tutumla olabildiğince Türk birliklerini alıkoyarak her fırsatta ileriden alan kazanmaları istenmiş ve 7 Ağustos günkü harekâtın hedefleri şöyle belirlenmişti:²²

¹⁹ Ministère de la Guerre; 1924, s. 462. (Bu ve bundan sonraki Fransızca belgelerden Türkçeye tercüme makalenin yazarı tarafından yapılmıştır.)

²⁰ Fransız Askerî Arşivi (SHD); 26N75/5, s. 201. (Fransız Doğu Seferi Kolordusu Günlüğü.)

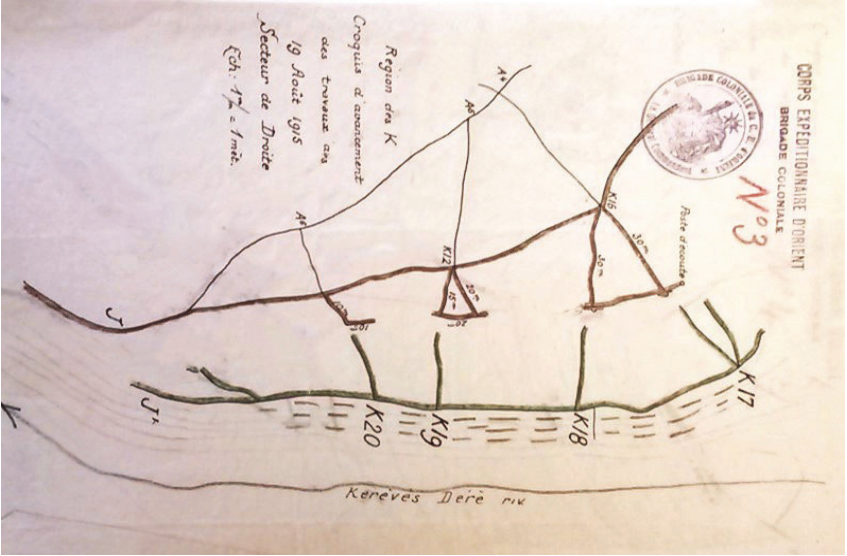
²¹ SHD; GR-20N27. (Fransız Doğu Seferi Kolordusu 905M sayı ve 5.8.1915 tarihli emri.)

²² Diriker; s. 165.

“... 7'sinde 1'inci Tümen K-17, K-18, K-20 ve K-1, K-5 hedefli bir taarruz gerçekleştirecek. Aynı zamanda, 2'nci Tümen G-18 ve K-12 (T.S. siperleri ve bunların kuzeye doğru olan uzantıları) ön cephesindeki siperlere hücum edecek; iki farklı saldırıya izin vermeyecek kadar birbirlerine yakın olan birinci ve ikinci sıra siperleri aynı anda ele geçirmesi gerekecek. Bu saldırı [ayın] 8'inden itibaren 2'nci Tümen'in solunda, 8'inci İngiliz Kolordusunun sağ tarafıyla uyumlu olarak E-13'e doğru ilerleme imkânı sağlayacak...”

Bu emirde yazıldığı üzere 7 Ağustos günü Fransız 1'inci Tümen Yassı Tepe üzerinde bulunan ve Fransız haritalarında K-17, K-18, K-20, Şüheda Tepe'deki K-1 ve Cesetler Tepe'deki K-5 olarak işaretlenen Türk siperlerine taarruz edecekti. 2'nci Tümenin hedefinde ise Gaziler Tepe'deki²³ Türk mevzileri vardı.

Şekil-3

Yassı Tepe (Rognon) Türk ve Fransız siperlerini gösteren Fransız krokisi.²⁴ [Kerevizdere'ye yakın olan ilk hat (J', K20-K17) Türk siperleridir.]

c. Kerevizdere'deki Türk siperlerinde görev değişikliği

14'üncü Tümen Komutanı Yarbay Kâzım Bey 1 Ağustos 1915 tarihli emriyle 42'nci Alaya Kerevizdere'deki birinci hat siperlerini devralma

²³ 55'inci Alay 1. Tabur Komutanı Binbaşı Kudsi Bey'in şehit düştüğü Gaziler Tepesi'nin ismi Kudsi Bey Tepesi olarak değiştirilmiştir. BDH; Kls. 4869. Dos. H11, Fih. 1-8. (14'üncü Tümen Harp Ceridesi.)

²⁴ SHD; GR-20N28.

görevini verdi.²⁵ Bu emir gereğince 42'nci Alay, 5 Ağustos günü birinci hattın sol tarafında bulunan 41'inci Alay, 7 Ağustos'ta da sağ tarafta bulunan 55'inci Alayın siperlerini teslim alacaktı.

Alınan bu emir üzerine 42'nci Alay komutanı Binbaşı Ahmet Nuri Bey (Tuğg. Diriker), 3 Ağustos 1915 günü Soğanlıdere'de Alay subaylarını, kendilerinin ve karşılarındaki Fransız kuvvetlerinin mevcut durumları konusunda bilgilendirdi. Düşmanın olası taarruzuna nasıl karşılık verileceği hakkında açıklamalarda bulundu ve görevlendirmeler yaptı.²⁶ Birinci hatta intikalin fasıllarla şiddetlenen bombardıman altında yapılması gerekeceğinden, taburlara yol göstermek ve değişimin güvenliğini sağlamak amacıyla o akşam birinci hat siperlerine öncü subay ve askerler gönderildi.²⁷

Hazırlıkların tamamlanmasının ardından 42'nci Alayın 1'inci ve 2'nci Taburları, 4 Ağustos günü güneş batımından sonra Soğanlıdere'den hareket ettiler. Taburlar, bomba ve tüfek ateşi altında birinci hatta intikallerini tamamlayarak 5 Ağustos günü sabaha karşı 41'inci Alay'ın siperlerini teslim aldılar.²⁸ 2'nci Tabur Yassitepe'deki siperlere, 1'inci Tabur ise Kansızdere ve İsimsizdere²⁹ civarındaki siperlere yerleşti.³⁰ Alay emrine verilen 40'ıncı Makineli Tüfek Bölüğü de aynı sıralarda birinci hatta intikalini tamamlayıp makineli tüfeklerin yerleştirileceği mahalleri hazırlamaya başladı.³¹ Sırada cephenin sol tarafındaki 55'inci Alay siperlerinin teslim alınması vardı. 42'nci Alay'ın 3'üncü Taburundan oluşturulan öncü birlik, birinci hat sahasını tanımak ve ertesi gün intikal edecek taburuna yol göstermek amacıyla o gece Soğanlıdere'den birinci hatta gönderildi.³² Bu siperleri devralacak diğer birlik ise 41'inci Alaydan 3'üncü Tabur idi.³³ Fransızların fasıllı devam eden top, tüfek ve bomba atışları, 5 Ağustos öğleden sonradan itibaren daha da yoğunlaştı.³⁴

3. Harekâtın İlk Günü

İngiliz ve Fransız kuvvetleri 6 Ağustos 1915 Cuma günü, General Ian Hamilton'un taarruz planı kapsamında harekete geçtiler. Bu taarruz planına göre, Fransız Doğu Seferi Kolordusu, o gün Seddülbahir'de yapılacak İngiliz taarruzunun ilerleyişine katkı sağlamak için sadece topçu desteği verecek ve

²⁵ BDH; Kls. 4869, Dos. H7, Fih. 1-20 (*14'üncü Tümen Harp Ceridesi.*).

²⁶ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-66A (*42'nci Alay Harp Ceridesi.*).

²⁷ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-66 ve 1-66A.

²⁸ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-69.

²⁹ Kerevizdere'nin kollarından biri olan ve muharebeler boyunca İsimsizdere olarak adlandırılan derenin günümüzdeki adı Fuatbey Deresi'dir.

³⁰ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-77.

³¹ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-70.

³² BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-70A.

³³ BDH; Kls. 4869, Dos. H7, Fih. 1-20.

³⁴ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-71.

kendi siperlerinde aktif görünerek karşılarındaki Türk kuvvetlerini olabildiğince bağlayacaktı.³⁵

Şekil-4

**Türk ve Fransız kuvvetlerinin 6 Ağustos 1915 günü
Kerevizdere'deki konuşu³⁶**

Bu plan çerçevesinde Fransızlar harekete geçerek sabah 7.00'den itibaren Kerevizdere'yi şiddetli top, torpil ve makineli tüfek ateşi altına aldılar. Bu ateş özellikle Yassitepe'deki 42'nci Alayın 2'nci Tabur siperlerinde önemli tahribata neden oldu.³⁷ Saat 11.00 civarında, 1'inci Tabur'un karşısındaki Fransız siperlerinden gösteri taarruzu amacıyla fırlayan askerler açılan ateşle tekrar siperlerine döndüler.³⁸ Sabahtan beri devam eden bomba ve torpil ateşi öğleden sonra 15.00 sularında sona erince bir süre sukûnet oldu.³⁹ Ancak Fransızlar akşam 19.40'ta tekrar bomba atışına başladılar ve topçu ateşiyle gizli yolları ve gerideki hatları bütün gece ateş altında tuttular.⁴⁰ Fransızların o gece ya da ertesi sabah erkenden taarruz etmesi beklendiğinden 14'üncü Tümen Komutanı Yarbay Kâzım Bey 55'inci Alayın değiştirilmesini erteledi.⁴¹

a. 7 Ağustos 1915 Fransız Taarruzu

Bir gün önce sadece topçu desteği vermeye sınırlı kalan Fransız Doğu Seferi Kolordusunun asıl taarruzu 7 Ağustos 1915 Cumartesi günü için planlanmıştı. Nitekim Fransızların sabaha karşı 4.00 sularından itibaren hafif

³⁵ Ministère de la Guerre; 1924, s. 462.

³⁶ Diriker; s. 38.

³⁷ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-71A.

³⁸ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-73.

³⁹ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-73A.

⁴⁰ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-74.

⁴¹ BDH; Kls. 4869, Dos. H8, Fih. 1-37.

surette başlayan topçu ateşi ilerleyen saatlerde şiddetlenerek Kerevizdere ve Gaziler Tepe'deki Türk siperlerini ve gerideki ihtiyat mevkiilerini dövmeye başladı. Türk topçuları, bu ilk ateşe yoğun biçimde karşılık vererek Fransız siperlerini tahrip ettiler.⁴² Saat 10.00'a kadar devam eden bombardımandan 42'nci Alay'ın ve hemen sağındaki 55'inci Alayın 2'nci Tabur siperleri tahrip oldu.⁴³

Fransız bombardımanından tahrip olan telefon telleri 42'nci Alayın 14'üncü Tümenle irtibatını koparmıştı.⁴⁴ Artık 42'nci Alayın Tümenle haberleşmesi posta erleriyle 55'inci Alayın telefon bağlantısı üzerinden sağlanmaya çalışılıyordu.⁴⁵ Karşılıklı topçu atışları her iki tarafın siperlerinde önemli hasara neden oldu. Ancak Türk topçu atışlarının bir kısmı kısa düşüyordu. 42'nci Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Nuri Bey 55'inci Alay Komutanı Binbaşı Hasan Tahsin Bey'e haber göndererek durumun 14'üncü Tümene bildirilmesini istedi.⁴⁶

Bombardıman devam ederken karşılıklı tüfek atışları da başladı.⁴⁷ Saat 11.00'de Fransızlar sağ taraflarından 1'inci ve sol taraflarından 2'nci Tümenlerine bağlı birlikleriyle harekete geçtiler.⁴⁸ Fransız 2'nci Tümeni 176'ncı Alay 1'inci Tabur Komutanı Costemalle'in⁴⁹ muharebe raporuna⁵⁰ göre, 55'inci Türk Alayının karşısında bulunan Fransız kuvvetlerinin harekâtı şöyle gerçekleşti:

Yapılan plana göre, 2'nci Fransız Tümeni 176'ncı Alaya bağlı ikişerli bölüklerden oluşan iki dalga hâlinde taarruz edecekti. Saat 11'de ilk dalgayı oluşturan iki bölük, merdivenler yardımıyla siperlerinden çıkıp karşılarındaki Türk mevzilerine doğru taarruza başladılar. Sağ kanattaki Fransız kuvvetleri siperlerini terk ettikleri anda Türk siperlerinden açılan şiddetli makineli tüfek ateşi altında kaldılar ve ilerlemeleri mümkün olmadı. Sol taraftaki birlik ise Türk siperlerinin yanına kadar ilerlemeyi başardıysa da orada güçlü bir Türk direnişle karşı karşıya kaldı. İlk dalganın tüm subayları vuruldu, diğer askerlerin birçoğu muharebe dışı kaldı. Fransızların beklediklerinin üstünde bir direnişle karşılaştıklarını ve istedikleri ilerlemeyi sağlayamadıklarını Costemalle aynı muharebe raporunda şöyle ifade eder:

“...Taarruzumuz, siperlerinde güçlü bir biçimde konuşlanmış ve geriden örtülü yollarla geniş takviye kuvvetleriyle desteklenen çok sayıda

⁴² BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-88

⁴³ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-89a

⁴⁴ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-074

⁴⁵ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-082

⁴⁶ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-74

⁴⁷ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-74a

⁴⁸ SHD; GR-26N75/5, s. 209. (*Fransız Doğu Seferi Kolordusu Günlüğü.*)

⁴⁹ SHD; GR-26N710/8, s. 27. (*176'nci Fransız Alayı Günlüğü.*)

⁵⁰ SHD; GR-26N710/8, s. 30

birlik tarafından karşılandı. İlerleyişimiz sırasında, taarruz kuvvetlerimiz, düşmanın topçu ve piyade ateşine ilaveten önden ve kanattan (özellikle sağ kanatlarından) makineli tüfek ateşine maruz kaldılar.

Üstün düşman kuvvetlerine rağmen, topçu hazırlığımız daha iyi olsaydı, taarruz muhtemelen başarılı olacaktı. Ancak hazırlık ateşinin, Türk siperleri ve onları işgal eden birlikler üzerinde yaptığı etki neredeyse yok gibiydi. Öyle ki, düşman siperleri çok az hasar gördü ve birkaç sıra halindeki siperler ve orada mevzilenen birlikler, topçu ateşimiz tarafından yıpratılmadı. Karşımızdaki birlikler dağılmadı ve yakın bir mesafeden çok güçlü bir şekilde desteklendiklerini biliyorlardı.

Atışları iyi düzenlenmiş olan Türk topçusu, saat 10.00'dan harekâtın sonuna kadar siperlerimizi şiddetle bombardıman ederken, bizim topçularımız saat 10.20 civarında ateşini çok belirgin bir şekilde yavaşlattı ve saat 10.50'de ise birinci düşman siperlerini hedef alan ateşi neredeyse tamamen durdurdu. Ateşimizin kesildiği anda, yani taarruzumuzdan yaklaşık on dakika önce, Türkler birinci hat siperlerimize çok şiddetli piyade ateşi açtılar ve birliklerimiz bu ateş altında siperlerinden çıkarak hedeflerine doğru taarruza başladılar. Şunu da eklemek gerekir ki, bu çok önemlidir, birinci hat siperimizin bazı bölümleri tahrip olmuş ve siper hendekleri toprakla dolmuştur. Merdiven olmasına rağmen, dolan topraklar siperlerden hücumu çıkmayı ve irtibatı çok daha zor hâle getirmiştir.

Taarruzun yapıldığı çok elverişsiz koşullara rağmen, askerlerimizin, özellikle de ilk dalganın ilerleme hızı takdire şayandır.

Askerlerimiz başlangıç noktasına döner dönmez kararlı bir şekilde savunmaya geçerek düşmanın karşı saldırısını püskürtmeye hazır hale geldiler ve istihkâmların yardımıyla topçu ateşiyle ağır hasar görmüş olan ön hat siperini onardılar.

Kısacası, herkes görevini en iyi şekilde yerine getirmiştir. Ödül teklifleri, Alay Komutanı Tabur Komutanlarından teklifleri alır almaz gönderilecektir.”

Sonuçta taarruza kalkan 176'ncı Fransız Alayına bağlı bölükler geri çekilerek tekrar birinci hat siperlerine geri dönmüş oldular. 2'nci Fransız Tümeniyle eş zamanlı olarak hemen sağ taraflarında bulunan 1'inci Fransız Tümenine bağlı 175'inci Fransız Alayı da karşısındaki 42'nci Alay siperlerine taarruz ediyordu.⁵¹

Taarruz öncesi şiddetli bombardıman sonucu, 42'nci Alayın sağ tarafında bulunan ve Yassitepe'nin sağından başlayarak İsimsizdere'nin

⁵¹ SHD; GR-20N75/5, s. 209.

kuzey yamacına kadar olan mevkiyi savunan 1'inci Tabura bağlı kuvvetlerden 1'inci ve 2'nci Bölüklerin bulunduğu Şühedatepe ve Cesetleratepe'deki siperler tümüyle tahrip olmuştu. Burada bulunan asker mevcudunda önemli kayıplar vardı, öyle ki bu kısımdaki savunma düşmüştü. Fransız kuvvetleri zaten hedeflerinde olan bu siperlere yüklendiler ve bir takım kadar asker Türk siperlerine girdi. Ayrıca bir makineli tüfeği, Alayın sağından Kerevizdere Vadisi'ni ateş altına alacak şekilde birinci hattın gerisine kadar ilerlettiler. O sırada ihtiyat bölüğü diğer bölükleri takviye için birinci hatta sürüldüğünden elde hiç kuvvet kalmamıştı.⁵²

Fransızların bu mevkiyi ele geçirmeleri hâlinde tüm Kerevizdere Vadisi'ni yandan ateşe alabilecek hale gelmeleri Kerevizdere'deki savunma hattı için çok büyük tehlike demektir. Bu koşullar altında 42'nci Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Nuri Bey'in iki seçeneği vardı: ya birlikleri geri çekecek ya da taarruza geçecekti. Ahmet Nuri Bey taarruzu seçti.⁵³

Ahmet Nuri Bey siperlerin bu kısmında Fransız taarruzu nedeniyle düzenini kaybedip geriye doğru çekilmeye başlayan askerleri durdurdu, ayrıca geri hizmette kullanılan askerleri de alarak oluşturduğu kuvvetle karşı taarruza geçti. Bu taarruz karşısında tutunamayan Fransız kuvvetleri makineli tüfeklerini de alarak geri çekilmek zorunda kaldılar.⁵⁴ Siperlere girmeyi başaran bir takımlık kuvvet ise 55'inci ve 42'nci Alay'dan açılan makineli tüfek ateşi ve sevk edilen takviye kuvvetler sayesinde etkisiz hâle getirildi.⁵⁵

42'nci Alayın sağ tarafında bulunan 55'inci Alayın 7'nci Bölük Komutanı Osman Efendi bu çatışmada Fransız askerlerinin girdikleri siperlerden atılmasını şöyle anlatır:⁵⁶

“...Mıntıkamın sol cenahı Kırk İkinci Alayın Birinci Taburunun Birinci Bölüğü istinad etmekte idi. Mezkûr bölüğün vasatına bir büyük torpil danesi düşerek bölüğü kısma ayırmış ve zabıtsız iki mangalılık bir siper heman boş kalmış olduğundan düşman şu halden bi'l-istifade ta siperlerin içerisine kadar girmeye muvaffak olmuş ise de mezkûr mahal kendi siperlerimden yan ateşine aldırılarak çabuk ateş edilmiş ve düşman mezkûr mahalden dahi geri çekilmeye mecbur kalmıştır...”

Bu çatışmalar devam ederken 1'inci Tabur Komutanı Binbaşı Tevfik Bey başından vurularak yaralandı, bunun üzerine komutayı Yüzbaşı Mehmet Ali Efendi devraldı.⁵⁷

⁵² BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-88.

⁵³ Diriker; s. 48.

⁵⁴ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-88.

⁵⁵ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-75.

⁵⁶ BDH; Kls. 5374, Dos. H6, Fih. 1-03 (55'inci Alay Harp Ceridesi.).

⁵⁷ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-79a.

42'nci Alay 1'inci Taburun mevzilerinde bu olaylar gerçekleşirken hemen sol tarafta yani Yassitepe'deki siperleri savunan Binbaşı Ahmed Süreyya Bey komutasındaki 2'nci Tabur da şiddetli çarpışmaların ortasındaydı. Fransızlar 10.40'tan itibaren, iki defa siperlerinden çıkarak taarruza kalktılar ancak açılan makineli tüfek ateşiyle Türk siperlerine ulaşmadan durduruldular.⁵⁸

Saat 11'de Fransızların üçüncü taarruzu başladı. 175'inci Fransız Alayının 4'üncü ve ardından 1'inci Bölükleri mevzilerinden çıkarak taarruza kalktılar. 50 metre yanlarından açılan Türk makineli tüfek ateşi, ilerlemelerini durdurdu ve hemen ardından Türk karşı taarruzu başladı.⁵⁹

Binbaşı Ahmed Süreyya Bey'in Taburunun sol kanadından bir kısım asker kendiliğinden siperden çıkarak taarruza kalkmıştı. Bunu gören diğer askerler Taburun hücumu kalktığını düşünerek taarruza katıldılar. 6'ncı Bölük, Fransızların birinci hattına girmeyi başardı.⁶⁰ Yassitepe'deki Fransız siperlerinin içinde süngü süngüye, göğüs göğüse çarpışmalar gerçekleşti.⁶¹ Diğer taraftan Üsteğmen İbrahim Aziz komutasındaki 5'inci Bölük ise daha da ilerleyerek Fransızların ikinci hat siperlerine girdi ve çok sayıda Fransız askerini etkisiz hâle getirdi.⁶² 3'üncü Bölükten Teğmen Sezai Efendi komutasında bir takım, Kansızdere'nin sol tarafındaki Fransız siperlerine girmeyi başardı.⁶³

O günkü harekâta karşılarındaki siperleri ele geçirmeyi planlarken bir anda Türk karşı taarruzlarıyla ellerindeki siperleri kaybetme durumuna gelen Fransızlar yoğun makineli tüfek, dağ topu ateşi ve gelen destek kuvvetlerle kaybettikleri siperleri geri almaya çalıştılar.⁶⁴ Öte yandan Fransızların yoğun ateşi nedeniyle kayıpların artması üzerine, ileri çıkmış bulunan Türk birlikleri ele geçirdikleri siperleri terk ederek geri çekildiler. Fransızların ikinci hattına kadar ilerlemiş bulunan 5'inci Bölük Komutanı Üsteğmen İbrahim Aziz Efendi diğer birliklerin çekildiğini fark etmemiş ve bir saati aşkın bir süre bölüğüyle orada tutunmuş ancak Tabur Komutanı Binbaşı Ahmed Süreyya Bey'in emriyle Fransız siperinden ele geçirdiği telefon ve tüfeklerle beraber geri çekilmişti.⁶⁵

⁵⁸ BDH; Kls. 4869, Dos. H11, Fih. 1-1

⁵⁹ SHD; GR-20N75/5, s. 210.

⁶⁰ BDH; Kls. 4869, Dos. H11, Fih. 1-2.

⁶¹ SHD; GR-20N75/5, s. 210.

⁶² BDH; Kls. 4869, Dos. H11, Fih. 1-2.

⁶³ BDH; Kls. 4869, Dos. H11, Fih. 1-3.

⁶⁴ SHD; GR-20N52 (*Fransız 1'inci Metropolitan Tugayı Raporu.*)

⁶⁵ BDH; Kls. 4869, Dos. H11, Fih. 1-2.

Fransız Doğu Seferi Kolordusu Komutanı General Bailloud Paris'e, Savaş Bakanlığına gönderdiği raporunda şöyle yazdı:⁶⁶

"...Fransız sektöründe denenen dört taarruzdan biri başarılı oldu, iki taarruz Türk topçusunun güçlü ateşi nedeniyle başarısız oldu. Dördüncü taarruz hâlen devam ediyor. Türkler çok şiddetli direnç gösteriyorlar. Daha önceki muharebelerden çok daha güçlü ve etkililer. Topçu ateşleri çok isabetli ve etkili. Türkler ilk defa baraj ateşi yaptı."

Bu koşullarda istedikleri ilerlemeyi sağlayamayan ve geri çekilen Fransızlar, bu defa Türklerin karşı taarruza kalkacakları endişesiyle hem siperlerine iyice yerleşmeye çalıştılar hem de geriden gelen takviye birliklerle birinci hattaki konumlarını güçlendirmeye gayret ettiler. Bir yandan da istihkâmlar, Türk topçu atışından tahrip olan siperleri onarmaya çalıştılar. Beklenen Türk taarruzuna karşı Fransız komutasından verilen emir, birinci hat siperlerinin her ne pahasına olursa olsun savunulmasıydı.⁶⁷

Nitekim tıpkı 42'nci Alayda olduğu gibi 55'inci Alay'ın askerleri de karşı taarruza kalkmak istiyorlar, hatta komutanlar bu askerleri siperlerinde zapt etmekte zorlanıyorlardı.⁶⁸ Ancak 55'inci Alay karşısındaki Fransızların birinci ve ikinci hat savunmasında önemli miktarda kuvveti bulunmaktaydı. Bu nedenle yapılacak karşı taarruzun başarılı olamayacağı ve o sırada sol taraftaki Yassitepe'de şiddetli çatışmalar yaşanan 42'nci Alay cephesine destek verilmesi gerektiği için böyle bir taarruza izin verilmedi.⁶⁹

Karada bombardıman bütün şiddetiyle devam etmekte, Fransız uçaklarından da bombalar atılmaktaydı.⁷⁰ İki tarafın da zayıyatı oldukça fazlaydı. Sadece 55'inci Alay'ın 2'nci Tabur siperleri önünde 580 ölü Fransız askeri sayılmıştı.⁷¹ Türk tarafında ise özellikle çetin çatışmaların yaşandığı Yassitepe ve Kansızdere kesimlerini savunan 42'nci Alayın 1'inci ve 2'nci Taburlarının mevcudu neredeyse yarıya düşmüştü.⁷² Bunun üzerine 14'üncü Tümen Komutanı Yarbey Kâzım Bey'in emriyle ihtiyattaki Binbaşı Osman Bey'in (Alb. Ertürk) taburu (41'inci Alay 3'üncü Tabur) geriden birinci hatta sevk edildi.⁷³

Aralıklarla devam eden top atışları saat 14.00'ten sonra Fransız topçularının bu defa 55'inci Alay siperlerini ve geri hatları yoğun bombardıman altına almasıyla hızlandı. Türk topçuları da Fransız siperlerini

⁶⁶ SHD; GR-16N1205. (Fransız Doğu Seferi Kolordusu, 8.8.1915 tarih ve 920M sayılı rapor.)

⁶⁷ SHD; GR-26N710/8, s. 31.

⁶⁸ BDH; Kls. 4869, Dos. H9, Fih. 121A.

⁶⁹ BDH; Kls. 4869, Dos. H11, Fih. 1-3A.

⁷⁰ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-79A.

⁷¹ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-86.

⁷² BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-81.

⁷³ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-76A.

ve topçu mevkilerini etkili biçimde dövmeye başlayarak karşılık verdiler. Daha sonra iki torpido, Kerevizdere'nin denizle buluştuğu noktaya kadar yaklaşarak Türk geri hatlarını bombaladı. Ancak Anadolu yakasındaki Türk topçularının açtığı ateş karşısında tutunamayıp geri çekilmek zorunda kaldılar.⁷⁴

Saat 15'ten başlayarak hafifleyen top atışları 17.30 sıralarında tekrar hızlandı. Fransız topçu ateşi, 55'inci Alay siperlerinin gerisine ve Baykuş Sırtına yoğunlaşırken Fransız piyadesi de 42'nci Alay tarafındaki siperlerine kuvvet kaydırıyordu.⁷⁵ 42'nci Alay ve 14'üncü Tümen arasındaki telefon hatları sabah bombardımandan koptuğu için 55'inci Alay üzerinden güçlükle sağlanan haberleşme ise, iki alay arasında koşturan posta erlerinin de yaralanmasıyla daha da zorlaşmıştı.⁷⁶

Birinci hatta sevk edilen Binbaşı Osman Bey'in taburu, örtülü yollar olmaması nedeniyle intikalleri sırasında bombardımandan çok etkilenmiş ve akşam saatlerine doğru birinci hatta vardıklarında mevcudunun yarıya yakını kaybetmişti.⁷⁷ Öte yandan 55'inci ve 42'nci Alayların subaylarında önemli kayıplar vardı. 55'inci Alay 1'inci Tabur Komutanı Binbaşı Kudsi Bey Gaziler Tepesi'nde şehit düşmüş⁷⁸, 42'nci Alay 1'inci Tabur Komutanı Binbaşı Tefvik Bey de başından yaralanarak yerini Yüzbaşı Mehmet Ali Efendi'ye bırakmıştı. Yüzbaşı Halil Efendi, Teğmen İbrahim Şevki Efendi, Asteğmen Ahmet Efendi şehit olanlar arasındaydı.⁷⁹

42'nci Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Nuri Bey, zayıflayan birinci hat savunmasını takviye etmek amacıyla Yassitepe'de bulunan Binbaşı Ahmed Süreyya Bey'in taburunu (2'nci Tabur) Kansızdere'ye doğru kaydırarak sağ taraftaki 1'inci Tabur'a yanaştırdı ve açılan boşluğa Osman Bey'in taburunu yerleştirdi.⁸⁰

Saat 20.00 sularında bir subay komutasındaki Fransız müfrezesi tekrar 42'nci Alay 2'nci Bölük siperlerine taarruz etti ancak tümü orada etkisiz hâle getirildi. Hemen ardından Fransızların bu defa 42'nci Alay 1'inci Bölük siperlerine doğru yaptıkları taarruz denemesi de sonuçsuz kaldı ve bir Fransız eri esir alındı.⁸¹

O gün sabahın erken saatlerinden itibaren başlayan bombardıman ve takip eden saatlerdeki çatışmalar nedeniyle çok sayıda şehit ve yaralı vardı.

⁷⁴ BDH; Kls. 4869, Dos. H11, Fih. 1-23 ve 23A.

⁷⁵ BDH; Kls. 4869, Dos. H11, Fih. 1-23A.

⁷⁶ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-82A.

⁷⁷ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-3A.

⁷⁸ BDH; Kls. 5373, Dos. H1, Fih. 1-3A.

⁷⁹ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-79A ve 81A.

⁸⁰ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-84.

⁸¹ BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-90.

Ahmet Nuri Bey 14'üncü Tümenine gönderdiği raporunda bu durumu şöyle ifade eder:⁸²

“...Bu muharebede alayın zâbitân ve efrâdı fevkalade cesurâne hareket ederek hemen yarıdan ziyâdesi şehid ve mecruh düşmüşlerdir (...) Muharebeler esnasında yaralıların sargı mahalline taşınamamış, sargı mahalli düşmanın bomba ateşine marûz olduğundan dolayı taburların sıhhiye efrâdı, tezkirecileri ve giden yaralılar hemen tamamen şehid düşmüşlerdir. Doktorlar fevkalade gayret etmişlerdir...”

Fransız tarafında da durum daha farklı değildi. Doğu Seferi Kolordusu kurmay heyetinde görevli subaylardan Charles Roux, 7 Ağustos 1915 günü rahatsızlığı nedeniyle Fransızların Canada adlı hastane gemisinde bulunuyordu. Charles Roux hastane gemisine gün boyu yaralı asker taşıyan römorkörden anılarında şöyle söz eder:⁸³

“...Römorkörün getirdiği, vücutları feci biçimde parçalanmış, yaraları üstünkörü sarılmış, kan içinde, bazıları ölmek üzere, bazıları zaten ölmüş bu zavallı insanların görüntüsü iç parçalayıcı. En kötü durumdakiler römorkörün güvertesinde yatıyor; bazılarının ancak birkaç saatlik ömrü var. Yüzleri morarmış, titreme nöbetinde, elleri havada çırpınıyorlar. Bazılarının üstüne örtü ya da bayrak serilmiş. Bunlar Seddülbahir'den Canada'ya ulaşmak için gereken 15 dakikalık süre içinde hayatını kaybetmiş olanlar. Römorkör onları, kendilerinden önceki pek çok silah arkadaşları gibi son uykularını uyuyacakları yarımadaya geri götürüyor...”

O günün sonunda, Fransız taarruzu boşa çıkarılmıştı. Taraflar taarruz öncesi siperlerinde konumlarını korumuş oldu ve karşılıklı top, bomba ve tüfek atışları fasilalı olarak devam etti. 7 Ağustos 1915 günü yapılan bu harekât, Kerevizdere'deki son geniş kapsamlı taarruz olmuştur. Tarafların kendi resmi kayıtlarına göre zayıatları; Fransız Doğu Seferi Kolordusunun zayıatı 780⁸⁴, 14'üncü Türk Tümeninin zayıatı ise 1793'dür.⁸⁵ Bu zayıat miktarları, 25-26 Nisan 1915'te gerçekleşen ve birçok Çanakkale Cephesi araştırmasında ayrıntısıyla ele alınan Kumkale Muharebelerindeki tarafların zayıatlarına şaşırtıcı biçimde benzerdir. Kumkale'de Fransızların zayıatı 776, Türk zayıatı ise 1735'tir.⁸⁶

Sonuçta Müttefiklerin Suvla bölgesindeki asıl harekâtını desteklemek amacıyla güneydeki kuvvetlerinin Seddülbahir bölgesinden yaptıkları bu

⁸² BDH; Kls. 5363, Dos. H1, Fih. 1-90.

⁸³ Charles Roux; *L'Expédition Des Dardanelles*, Paris, Armand Colin, 1920, s. 78.

⁸⁴ Fransız Askerî Arşivi (SHD); “Fransız Doğu Seferi Kolordusu 979 sayı ve 16.8.1915 tarihli raporu”, GR-20N28.

⁸⁵ BDH; Kls. 4869, Dos. H12, Fih. 1-15.

⁸⁶ Edward J. Erickson; *İstanbul Gelibolu Osmanlı Harekâtı*, (Çev. O. Düz), İstanbul, T.İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 128.

harekât bir sonuca ulaşamadı. 6-13 Ağustos günleri İngiliz ve Fransızlar Seddülbahir’de alan kazanamadıkları gibi Türk Güney Grubu’ndan Kuzey Grubu’na destek kuvvet gönderilmesini de engelleyemediler.⁸⁷

Kerevizdere’de bugünlerden sonra taraflar, mevzilerine gömülerek tahkimat ve engeller yaparak, siperlerini onararak, blokhavz⁸⁸ ve yollar inşa ederek konumlarını sağlamlaştırmaya çaba gösterdiler. Savaş, bölgede tam anlamıyla kilitlendi ve siper savaşına dönüştü. Tarafların amacı ilerlemekten çok mevcut hatlarını korumak hâline geldi. Gece gündüz aralıklarla geri hatlarda bulunan bataryalardan top atışları yapılırken 20-30 metre mesafeli siperlerden karşılıklı el bombaları ve piyade ateşleri devam etti. Tarafların zaman zaman küçük müfrezelerle karşı siperlere yaptıkları baskınların yanı sıra lağım savaşları da önem kazandı.⁸⁹ Müttefik kuvvetlerin Seddülbahir’i tahliyesine kadar tarafların konumlarında önemli bir değişiklik olmadı.⁹⁰

Sonuç

Bu makalede ayrıntılı olarak ele alınan ve 7 Ağustos 1915 günü Fransız kuvvetlerinin taarruzunun Türk direnişi karşısında başarısızlığa uğratıldığı Kerevizdere Muharebesi, Çanakkale Muharebeleri tarih yazıcılığının ilgi odağında olmamış ve birkaç istisna dışında neredeyse hiçbir araştırmada yer bulamamıştır. Öte yandan Çanakkale Cephesi’nde asıl harekâtı destekleyen benzer muharebelerin ise ayrıntılı olarak çalışıldığı görülmektedir. Buna örnek olarak hem tespit muharebesi niteliği hem de her iki tarafın zayıf miktarlarının benzerlik göstermesi bakımından Fransızların 25 Nisan 1915 tarihinde gerçekleştirdikleri Kumkale çıkarması gösterilebilir.

Ayrıca, bu makalede incelenen harekât belgeleri ve muharebe raporları, Müttefik Kuvvetler Komutanı General Ian Hamilton tarafından, 1915 Ağustos ayında Gelibolu’da geniş kapsamlı harekâtın bir parçası olarak Fransız kuvvetlerine karşılarındaki Türk birliklerini bağlama görevi verilmiş olmasına rağmen Fransız Doğu Seferi Kolordusu karargâhının (tıpkı sol taraflarındaki İngiliz 8’inci Kolordusu gibi) verilen görevin ötesinde bir taarruza giriştiğini ve karşılarındaki Türk mevzilerini ele geçirme hedefi güttüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

7 Ağustos Kerevizdere Muharebesi’yle ilgili Fransız raporlarında, karşılarındaki Türk birliklerinin güçlü biçimde konuşlandığı, geriden geniş takviye kuvvetleriyle desteklendiği ve beklenenin ötesinde şiddetli direnc

⁸⁷ Tekşüt ve Ökse; s. 306.

⁸⁸ *Blokhavz: İleri siperlerden çıkıntı yapılarak oluşturulan etrafı dikenli tellerle çevrili, gözetleme imkanı veren, kapalı ve korunaklı, hafif veya ağır piyade silahlarıyla donatılmış küçük alan.* (Haluk Oral; “Çanakkale-Kerevizdere’de Bir Kahramanlık Hikâyesi”, İstanbul, 2009, Ntv Tarih, Sayı:7, s. 29).

⁸⁹ Diriker; s. 84.

⁹⁰ Oglander; s. 170.

göstermelerinin yanı sıra Türk topçularının Fransızlara göre daha düzenli, isabetli ve etkili oldukları ifade edilmektedir. Bu saptamalar Erickson'un⁹¹ Çanakkale Zaferi'nin kazanılmasındaki muharebe etkinliği konusunda Türk komuta yapısının durum ve saha farkındalığı bakımından Müttefik komuta yapısına göre çok daha etkin düzeyde olduğu tezini destekler niteliktedir.

Bu araştırmada ortaya çıkan bir başka konu da Fransız zayıat sayılarıyla ile Türk siperlerinden yapılan gözlemler arasında önemli farklar olmasıdır. Fransız zayıat raporunda belirtilen ölü ve kayıp asker toplamı 337'dir. Öte yandan Türk ceridelerinde, 55'inci Alay'ın Gaziler Tepesinde çarpışan 2'nci Tabur önünde 580 Fransız cesedi olduğu ifade edilmiştir. Ancak o gün en şiddetli çarpışmaların Yassı Tepe'de yaşandığı göz önüne alındığında toplam Fransız zayıatının çok daha yüksek olması daha olası görülmektedir. Dolayısıyla Türk tarafının gözlemleriyle Fransız zayıat raporu arasında önemli farklar mevcuttur.

Her iki tarafa ait cerideler kıyaslandığında dikkat çekici unsurlardan biri de, Fransız günlüklerinin Türk ceridelerine kıyasla ayrıntı düzeyinden oldukça uzak olmalarıdır. Türk harp cerideleri, yaşanan olayları son derece ayrıntılı biçimde aktarmaktadır.

Bu makalenin de göstermeye çalıştığı üzere, mikro tarih araştırmalarının özellikle ast birlik ceridelerini de içerecek şekilde yapılması, Çanakkale Muharebelerinde yaşananların daha iyi anlaşılmasına ve nesnel değerlendirmeler yapılabilmesine önemli katkı sağlayabilir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Fransız Askerî Arşivi (SHD), Paris-Vincennes: Kara Kuvvetleri Arşiv Fonu (Service Historique de la Défense (SHD) Paris-Vincennes, Fonds: Archives de l'Armée de Terre.):

SHD; GR-16N1205.

SHD; GR-20N27.

SHD; GR-20N28.

SHD; GR-20N52.

SHD; GR-26N75/5.

SHD; GR-26N710/8.

⁹¹ Erickson; s. 7.

MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Arşivi; Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu (BDH):

BDH; Kls. 4869, Dos. H7, H8, H9, H11, H12.

BDH; Kls. 5363, Dos. H1.

BDH; Kls. 5373, Dos. H1.

BDH; Kls. 5374, Dos. H6.

Basılı Yayınlar

DİRİKER, Ahmet; *42'nci Alay Gelibolu 1915*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2016.

ERICKSON, Edward J.; *Gelibolu Osmanlı Harekatı*, (Çeviren Düz, O.), T.İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

GÜVENBAŞ, Mesut; “İkinci Şeria Muharebesi’nde 8’inci Kolordu Baştabipliğinin Vermiş Olduğu Sağlık Hizmetlerinin Düşündürdükleri”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 32:1-30, Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 2020.

KOYUNCU, Aşkın ve KESKİN, Özkan ve SÖNMEZ, Cahide; *Çanakkale Savaşları Bibliyografyası*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010.

MERCAN, Mehmet; “Tarih Kaynağı Olarak Harp Cerideleri”, *Tarih Dergisi*, Sayı: 46, İstanbul, 2009.

MINISTÈRE DE LA GUERRE; *Les Armées Françaises Dans La Grande Guerre*, Tome VIII, 1er Volume, Imprimerie Nationale. Paris, 1923.

MINISTÈRE DE LA GUERRE; *Les Armées Françaises Dans La Grande Guerre*, Tome VIII, 1er Volume, Annexes 1er Volume, Imprimerie Nationale, Paris, 1924.

OGLANDER, Aspinall; *Gelibolu Askerî Harekatı*, (çeviren M. Hulusi), 2.Cilt, Askerî Matbaa. İstanbul, 1940.

ORAL, Haluk; “Çanakkale-Kervizdere’de Bir Kahramanlık Hikayesi”, *Ntv Tarih Dergisi*, Sayı 7: 26-34, İstanbul, 2009.

ROUX, Charles; *L’Expédition Des Dardanelles*, Armand Colin. Paris, 1920.

TEKŞÜT, İbrahim ve ÖKSE, Necati; *Birinci Dünya Savaşı’nda Çanakkale Cephesi, (04 Haziran 1915-09 Ocak 1916)*, 5.Cilt 3. Kitap, Ankara, 2012, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları.

Sayısal Kaynaklar

AKARCALI, Ahmet Atilla Can ve KAYA, Baturhan; “Türk ve Fransız Belgeleri Işığında Kerevizdere Muharebeleri”, 105. Yılında Çanakkale Muharebelerine Bir Bakış, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, 2020, (Erişim tarihi: 21.01.2023)
<https://catab.ktb.gov.tr/Eklenti/81451,105-yilinda-canakkale-muharebelerine-bakis-09032021pdf.pdf?0>

MEIER, Christian; “Makro ve Mikro Tarih İlişkisi Üzerine Notlar”, Memleket Siyaset Yönetim Dergisi, 2012, (Erişim Tarihi: 01.03.2023),
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2965257>.

KARATAŞ, Murat; “Askerî Tarih Kaynağı Olarak Harp Cerideleri”, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 2020, (Erişim tarihi: 04.02.2023),
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1279367>.